

УДК: 159.946+152.4+32.9

Наталія Дмитрівна Хмель,
кандидат психологічних наук, доцент, декан соціально-гуманітарного факультету,
Алла Петрівна Шахвердова,
здобувач кафедри теорії та методики практичної психології,
Олена Миколаївна Грек,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології розвитку та соціальних комунікацій,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського,
вул. Фонтанська дорога, 4, м. Одеса, Україна

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ У ВНЗ

У статті викладено теоретичні підходи до дослідження проблеми адаптації в психології. Розглянуто основні види адаптації, форми та чинники, які впливають на її успішність. Наведено результати емпіричного дослідження процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у виші. Представлено програму психологічного супроводу процесу адаптації першокурсників до навчання у ВНЗ.

Ключові слова: адаптація та адаптивність, юнацький вік, психологічний супровід, навчальне середовище.

Останнім часом проблема адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ стає все більш актуальною. Саме успішна адаптація до навчання у виші виступає запорукою плідної учбової діяльності та включення в професійне суспільство.

Аналіз наукових джерел показує, що проблемі адаптації студентів в умовах ВНЗ у сучасній психологічній літературі приділяється значна увага. Зокрема, К. О. Абульханова-Славська, Л. Ф. Алексєєва, Т. В. Алексєєва, Г. А. Балл, О. В. Кузнецова, С. М. Кондратюк, С. Д. Максименко, О. П. Саннікова, В. А. Симеченко, О. Я. Чебикін, А. В. Фурман, В. М. Ямницький та ін., в роботах яких встановлено, що адаптація студентів до навчальної діяльності під впливом суспільних змін відбувається ускладнено. Науковці розглядають адаптацію як особливу форму відображення системи впливу внутрішнього та зовнішнього середовища та встановлення з ним динамічної рівноваги.

Дослідники вважають адаптацію студентів процесом «входження особистості» у сукупність ролей і форм діяльності, вбачаючи головний момент цього процесу в змістовому, творчому пристосуванні індивіда до особливостей обраної студентами професії й спеціальності за допомогою навчального процесу. Так, успішність адаптації першокурсників обумовлена адаптаційними можливостями студентів, а саме їх індивідуально-психологічними особливостями (психофізіологічний, соціальний, віковий та особистісний аспекти). В роботах Б. Г. Ананьєва доведено, що студентський вік включає пізню юність та ранню зрілість [1]. Юнацький вік вчені розглядають як кризовий, що пов'язано з процесами професійного та особистісного самовизначення, способів самореалізації в соціальному просторі. Тобто провідною діяльністю для студентської молоді є професійно-пізнавальна. Виходячи з вищевикладеного, ми розглядаємо адаптацію як

пристосування особистості до умов ВНЗ як до тимчасового специфічного середовища (до нових методів навчання й норм студентського колективу), та й як «входження» в спеціальність, тобто оволодіння нормами й функціями майбутньої професійної діяльності. Сам процес адаптації особистості залежить від комплексу здібностей та властивостей особистості, що вчені називають адаптивністю. О. В. Кузнецова адаптивність розглядає як багаторівневе цілісне утворення, що включає формально-динамічний, змістовно-особистісний та соціально-імперативний рівні [4].

В психології досліджують різні види адаптації, серед яких виокремлюють ситуативну та загальну адаптацію; нормальну, девіантну, патологічну адаптацію; міжкультурну та міжетнічну; адаптацію в навчальній, трудовій, ігровій діяльності. В. І. Слободчиков виділяє три форми адаптації студентів-першокурсників до умов ВНЗ [9]: формальна, що стосується пізнавально-інформаційного пристосування до нового оточення; суспільна, тобто внутрішня інтеграція групи першокурсників; дидактична, що стосується підготовки до нових форм і методів навчальної роботи у виші.

Серед чинників, що впливають на процес успішної адаптації, виділяють внутрішні і зовнішні (І. Д. Бех, В. Г. Гамов, Т. М. Титаренко), чинники професійної, біологічної, соціальної, психологічної адаптації (Н. Є. Герасімова, Т. Б. Буяльська, М. Д. Прищак). Так, А. В. Першина в своїй роботі виділяє зовнішні психологічні чинники (професійні та соціально-психологічні) та внутрішні психологічні чинники успішної адаптації особистості (індивідуально-особистісні особливості розвитку психічних процесів, адаптивна здатність індивіда, характерологічні особливості і якості особистості, вміння проводити психологічний самоконтроль поведінки і діяльності,

психологічна підтримка студента батьками і родичами, готовність до вирішення нетипових ситуацій) [7].

За даними С. А. Ворожбіт, основними чинниками успішної адаптації студентів до навчання у ВНЗ виступають розвинутий інтелект, наявність позитивного соціального статусу, розвинута увага, стать, рівень розвитку розумових можливостей [7].

Отже, метою статті є дослідження особливостей процесу адаптації у студентів-першокурсників та розробка програми психологічного супроводу першокурсників.

У роботі було використано наступні емпіричні методи: спостереження, бесіда, метод опитування, метод аналізу продуктів діяльності; метод тестів: СПО К. Роджерса та Р. Даймонда, опитувальник К. Роджерса, опитувальник О. К. Маклакова. В дослідженні взяли участь 160 студентів-першокурсників Університету Ушинського.

Отримані результати за методикою СПО К. Роджерса та Р. Даймонда свідчать, що 55% досліджуваних мають середній рівень адаптованості, 30% - низький, а у 15% першокурсників виявлено високий рівень адаптованості. Виявлено, що серед студентів-першокурсників 30% досліджуваних мають високий рівень прийняття себе, 55% досліджуваних – середній рівень, 15% досліджуваних – низький рівень. Такі результати вказують на переважно позитивний образ власного Я у студентів-першокурсників, а також свідчать про прагнення до активності та змін. За шкалою «прийняття інших» встановлено, що низький рівень переважає у 35% досліджуваних, середній рівень – у 57% та високий рівень – у 8%. Серед досліджуваних 27% мають низький рівень за шкалою «емоційний комфорт», 53% – середній рівень, 20% – високий рівень. За шкалою «інтернальність» виявлено, що у 20% досліджуваних – низький рівень, у 63% – середній рівень, у 17% – високий рівень, що свідчить про перевагу внутрішнього контролю над зовнішнім у групі респондентів.

Досліджено рівень успішності адаптованості у студентів-першокурсників (за методикою К. Роджерса) та виявлено, що 15% респондентів мають високий коефіцієнт адаптивності при входженні в нову групу, у 43% досліджуваних – низький коефіцієнт адаптивності, у 42% досліджуваних – середній. Такі результати можуть свідчити про досить тривалий процес адаптації першокурсників до нових умов навчання, і залежить він від індивідуально-психологічних особливостей студентів. Як доведено в роботі О. О. Беляєвої, К. Л. Мілютіної та ін., психологічними факторами, що впливають на процес адаптації, є недостатньо розвинуті здібності до успішної самостійної роботи з великою кількістю учбової інформації, конфліктні стосунки з викладачами та однокурсниками, низький соціальний статус у групі, невміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки й діяльності.

Встановлено, що у студентів-першокурсників (на рівні X_{cp}) низькі оцінки за показниками моральної

нормативності ($X_{cp}=0,21$), комунікативних здібностей ($X_{cp}=0,29$). Деяко вищими є результати за показником нервово-психічної стійкості ($X_{cp}=0,37$). Ближче до середнього рівня знаходиться загальний показник адаптаційних здібностей ($X_{cp}=0,48$).

Так, 13% досліджуваних мають високий рівень адаптаційних здібностей, тобто вони досить легко адаптуються до нових умов діяльності, швидко входять у новий колектив, доволі легко й адекватно орієнтуються в ситуації, швидко виробляють стратегію своєї поведінки. 47% досліджуваних мають низький рівень адаптаційних здібностей, тобто їм властива агресивність та конфліктність, вони мають високу емоційну нестійкість, що заважає їм активно й продуктивно взаємодіяти з навколишнім середовищем. 38% досліджуваних мають середній рівень розвитку адаптаційних можливостей, тобто рівень адаптації задовільний, успіх якої залежить від умов зовнішнього середовища, також можуть вступати з легкістю у конфліктні ситуації.

Аналіз результатів дослідження рівня адаптації у першокурсників дозволив виділити групи студентів із низьким, середнім та високим рівнями адаптації, а також розробити програму психологічного супроводу процесу адаптації першокурсників.

О. О. Беляєва зазначає, що основними засобами покращення процесу адаптації першокурсників є активне засвоєння соціальних норм, цінностей, способів діяльності, вироблення зразків мислення і поведінки, надбання, закріплення та розвиток умінь і навичок міжособистісного спілкування; формування адекватних способів реалізації емоційних реакцій, а також соціально і професійно-значущих засобів спілкування, поведінки та діяльності, у формі яких особистість могла б реалізувати свої внутрішні тенденції, потреби, схильності, тобто успішно знаходити себе в соціальному середовищі, самовизначитися в ній і самореалізовувати себе в навчальній діяльності [2].

Багато дослідників (Л. М. Бережнова, О. В. Жуков, В. С. Кагерманьян, Б. Б. Косов, Т. Ю. Ломакіна, А. А. Реан, Г. О. Фірсов) серед основних принципів, що сприяють оптимізації адаптаційному процесу до нових умов діяльності, враховуючи індивідуально-особистісні властивості студентів, виділяють: різномірність, адресність, коректність, безперервність, гнучкість, цілісність, взаємодопомогу. Отже, на основі проведеного теоретико-емпіричного дослідження процесу адаптації першокурсників нами було розроблено програму психологічного супроводу процесу адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ. Програма складається з таких блоків: психодіагностичний (системна діагностика адаптованості студентів на різних етапах навчання), консультативний (психолого-педагогічна підтримка студентів молодших курсів), корекційно-розвиваючий (проведення тренінгів з першокурсниками, які мають труднощі адаптації) та профілактичний.

Розроблено тренінг у рамках корекційно-розвиваючого блоку психологічного супроводу першокурсників, який спрямований на розвиток здатності до самовизначення, саморозвитку; розвиток упевненості в собі, позитивного самоствавлення, почуття власної значущості; розвиток рефлексивно-перцептивних умінь; розвиток здатності ефективно взаємодіяти з оточуючими. Тренінг складається з 10 занять, кожне з яких має по 3 творчі завдання та ділові ігри. Тривалість занять – 90-120 хвилин. Тренінгові

заняття розраховані на групи з кількістю 15-20 студентів.

За результатами проведеної роботи з першокурсниками (рис. 1) ми можемо спостерігати позитивну динаміку показників психологічної адаптованості, а саме зменшилась кількість студентів із низьким рівнем адаптації до 24%, збільшилась кількість студентів із середнім рівнем адаптації (з 42% до 56%), а також зросла кількість студентів з високим рівнем адаптації (20%).

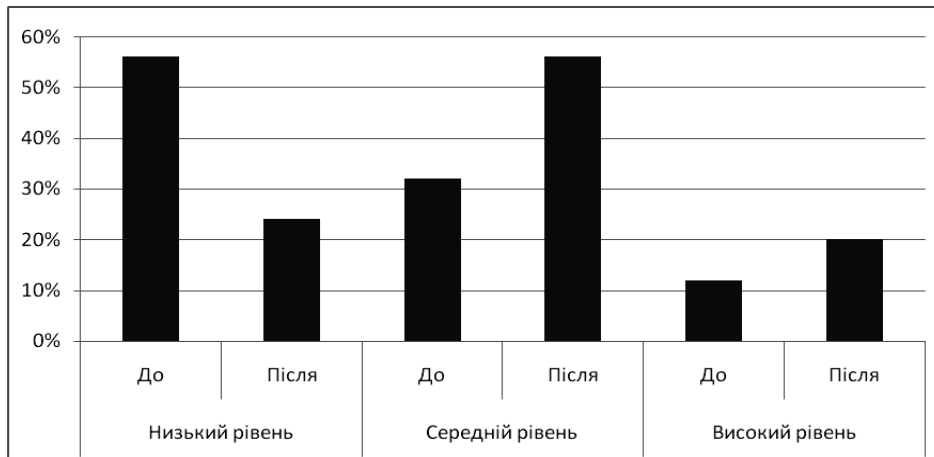

Рис. 1. Розподіл рівнів успішності адаптації у студентів-першокурсників до і після проведення тренінгу

Виявлено зміни в показниках соціально-психологічної адаптованості у студентів-першокурсників (рис. 2): зростання показників адаптації (з $X_{cp}=50$ до $X_{cp}=59$), самосприйняття (з $X_{cp}=48$ до $X_{cp}=55$), прийняття інших (з $X_{cp}=50$ до $X_{cp}=60$), емоційної комфортності (з $X_{cp}=49$ до $X_{cp}=58$), що

також підтверджено наявністю статистично значущих відмінностей між оцінками у досліджуваних за означеними показниками (адаптація – $t=3,44$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$; самосприйняття – $t=2,67$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$; прийняття інших – $t=5,68$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$; емоційна комфортність – $t=8,92$, при $t_{кр}=2,05$, $p<0,05$).

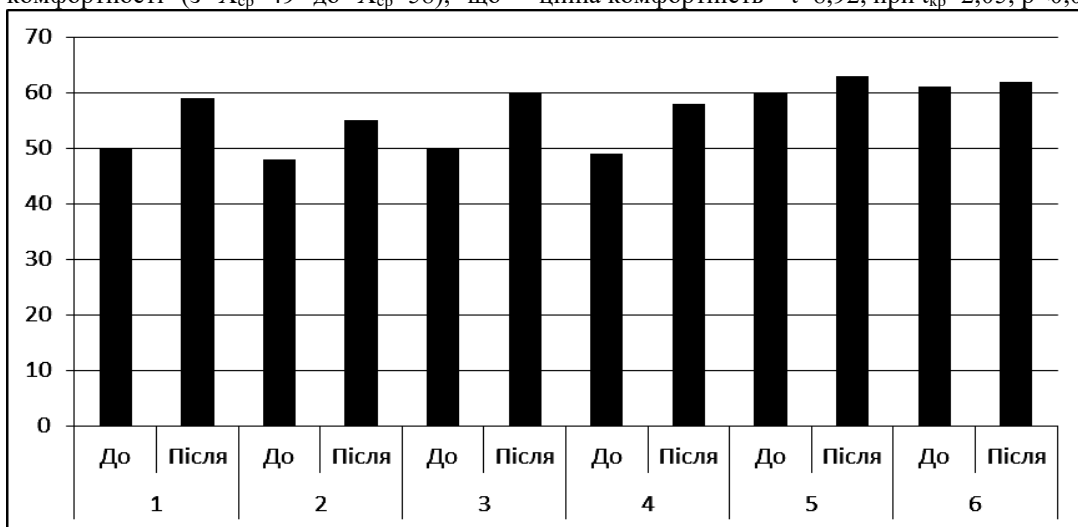

Рис. 2. Розподіл показників соціально-психологічної адаптації у студентів-першокурсників до і після проведення тренінгу

Примітка: Умовні позначення показників соціально-психологічної адаптації: 1 – адаптація; 2 – самосприйняття; 3 – прийняття інших; 4 – емоційний комфорт; 5 – інтернальність; 6 – прагнення до домінування

Визначено, що відбулися зміни в оцінках показників адаптаційних здібностей у студентів-першокурсників після проведення тренінгу (рис. 3): моральна нормативність (з $X_{cp}=0,19$ до $X_{cp}=0,28$),

першокурсників після проведення тренінгу (рис. 3): моральна нормативність (з $X_{cp}=0,19$ до $X_{cp}=0,28$),

комунікативні здібності (з $X_{\text{ср}}=0,26$ до $X_{\text{ср}}=0,33$), адаптаційні здібності (з $X_{\text{ср}}=0,45$ до $X_{\text{ср}}=0,58$), про що свідчать значущі відмінності в оцінках за показниками (моральна нормативність - $t=2,5$, при $t_{\text{кр}}=2,05$,

$p<0,05$, комунікативні здібності – $t=3,9$, при $t_{\text{кр}}=2,05$, $p<0,05$, адаптаційні здібності – $t=8,03$, при $t_{\text{кр}}=2,05$, $p<0,05$).

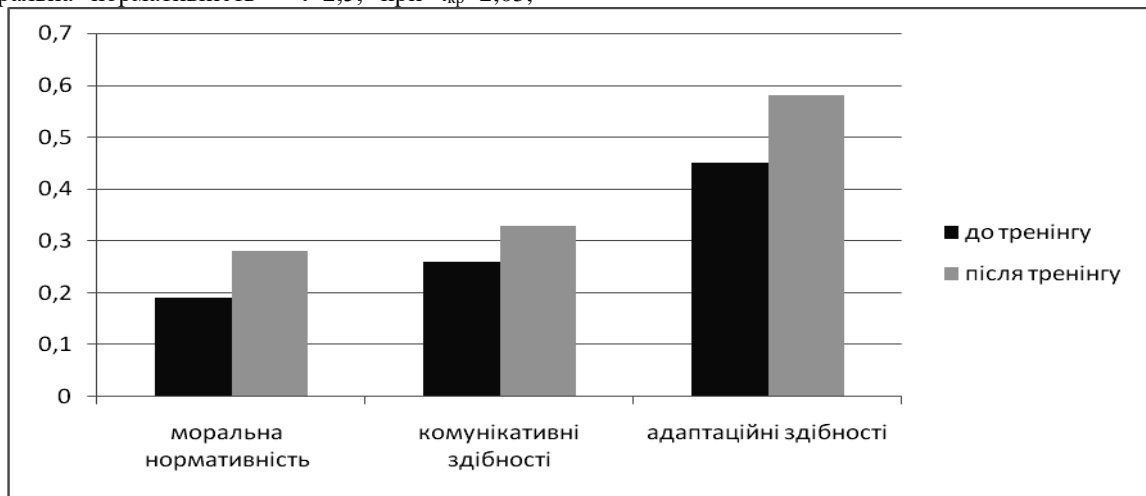

Рис. 3. Розподіл показників адаптаційних здібностей у студентів-першокурсників до і після проведення тренінгу

Отже, у студентів-першокурсників превалює середній та низький рівні адаптивності, що свідчить про значно тривалий процес адаптації. Доведено, що адаптаційні можливості у студентів-першокурсників мають середній та низький рівні, характерними особливостями яких є не досить міцна нервово-психічна стійкість та недостатньо розвинуті комунікативні здібності. На низькому рівні знаходяться показники

моральної нормативності. Розроблено програму психологічного супроводу процесу адаптації першокурсників, яка складається з таких блоків: психодіагностичний, консультативний, корекційно-розвиваючий та профілактичний. Розроблено та апробовано тренінг з підвищення рівня успішності адаптації студентів-першокурсників до навчання у ВНЗ, та встановлено його ефективність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 3-е изд. – 282 с.
2. Беляева О. А. Тренинг как метод социально-психологической адаптации студентов педагогического колледжа [Электронный ресурс] / О.А.Беляева - Режим доступа: http://www.rusnauka.com/ONG/Psihologia/5_beljaeva%20o.a.a.doc.htm
3. Водопьянова Н. Е. Активная жизненная позиция личности и профессиональная адаптация в условиях социально-экономического кризиса // Психологические проблемы самореализации личности / Н. Е. Водопьянова. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 1998. – Вып. 2. – С. 37-40.
4. Кузнецова О. В. Соціальна адаптивність у осіб з різним локусом контролю / О. В. Кузнецова // Наука і освіта. – 2011. - № 9. – С. 136-140.
5. Меньшикова И. Н. Проблема адаптации студентов в рамках психологической службы вуза [Электронный ресурс] / И. Н. Меньшикова // Прикладная психология и психоанализ: электрон. науч. журн. – 2010. – № 4. – Режим доступа: <http://www.ppip.idnk.ru/index.php/-4-2010/69--q-q.html>
6. Налчаджян А. А. Личность: групповая социализация и психическая адаптация / А. А. Налчаджян. – Ер.: изд-во АН АрмССР, 1988. – 357 с.
7. Першина А. В. Психологічні чинники адаптації студентів до навчання у ВНЗ / А. В. Першина // Міжнародний науковий форум : соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. – 2011. – Вып. 5. – С. 124-135.
8. Реан А. А. К проблеме социальной адаптации личности / А. А. Реан // Вестник СПбГУ, 1995. – Сер. 6, – Вып. 3. – С. 26-35.
9. Слободчиков В. И. Переживание одиночества в контексте проблем психологической адаптации студентов психолого-педагогических вузов / В. И. Слободчиков // Психологическая наука и образование. – 2005. – №4. – С. 53-67.
10. Чебикин О. Я. Програма I міжнародної конференції «Адаптивні технології управління навчанням», 23-25 вересня 2015 р. / О. Я. Чебикин. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського. – 10 с.

REFERENCES

1. Anan'ev, B. G. (2001). *Chelovek kak predmet poznaniya [A human being as a subject of research]*. 3rd ed. rev. Saint Petersburg: Piter [in Russian].
2. Belyaeva, O. A. (n. d.). *Trening kak metod sotsialno-psikhologicheskoy adaptatsii studentov pedagogicheskogo kolledzha [Training as a method of socio-psychological adaptation of pedagogical college students]*. Retrieved from: http://www.rusnauka.com/ONG/Psihologia/5_beljaeva%20o.a..doc.htm [in Russian].
3. Vodopyanova, N. E. (1998). Aktivnaya zhiznennaya pozitsiya lichnosti i professionalnaya adaptatsiya v usloviyakh sotsialno-ekonomicheskogo krizisa [Proactive approach to life and professional adaptation under conditions of socio-economic crisis]. *Psikhologicheskie problemy samorealizatsii lichnosti – Psychological problems of personality's self-realization*, 2, 37-40. Saint Petersburg: Izd-vo SPbGU [in Russian].
4. Kuznietsova, O. V. (2011). Sotsialna adaptivnist u osib z riznym lokusom kontroliu [Social adaptation in persons with different locus of control]. *Nauka i osvita – Science and education*, 9, 136-140 [in Ukrainian].
5. Menshikova, I. N. (2010). Problema adaptatsii studentov v ramkakh psikhologicheskoy sluzhby vuza [Adaptation of students in terms of university psychological work]. *Prikladnaya psikhologiya i psikhoanaliz: elektron. nauch. zhurn. – Applied psychology and psychoanalysis: electronic scientific journal*. Retrieved from: <http://www.ppip.idnk.ru/index.php/-4-2010/69--q-q.html> [in Russian].
6. Nalchadzhyan, A. A. (1988). *Lichnost: gruppovaya sotsializatsiya i psikhicheskaya adaptatsiya [Personality: group socialization and psychical adaptation]*. Er.: izd-vo AN ArmSSR [in Russian].
7. Pershina, A. V. (2011). Psykholohichni chynnyky adaptatsii studentiv do navchannia u VNZ [Psychological factors of students' adaptation for studying at the university]. *Mizhnarodnyi naukovyi forum: sotsiologhiia, psikhologhiia, pedahohika, menedzhment – International scientific forum: sociology, psychology, pedagogy, management*, 5, 124-135 [in Ukrainian].
8. Rean, A. A. (1995). K probleme sotsialnoy adaptatsii lichnosti [Revisiting the issue of personality's social adaptation]. *Vestnik SPbGU – Bulletin of Saint Petersburg state university*, 3, 26-35 [in Russian].
9. Slobodchikov, V. I. (2005). Perezhivanie odinochestva v kontekste problem psikhologicheskoy adaptatsii studentov psikhologo-pedagogicheskikh vuzov [Experiencing loneliness in terms of psychological adaptation of students of psycho-pedagogical universities]. *Psikhologicheskaya nauka i obrazovanie – psychological science and education*, 4, 53-67 [in Russian].
10. Chebykin, O. Ya. (2015). *Prohrama I mizhnarodnoi konferentsii «Adaptivni tekhnologii upravlinnia navchanniam» [Programme of 1st international conference "Adaptive technologies of education management"]*. Odesa: PNPU imeni K. D. Ushinskoho [in Ukrainian].

Наталья Дмитриевна Хмель,

кандидат психологических наук, доцент, декан социально-гуманитарного факультета,

Алла Петровна Шахвердова,

соискатель кафедры теории и методики практической психологии,

Елена Николаевна Грек,

кандидат психологических наук, доцент кафедры психологии развития и социальных коммуникаций,

Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского,

ул. Фонтанская дорога, 4, г. Одесса, Украина

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ПРОЦЕССА АДАПТАЦИИ ПЕРВОКУРСНИКОВ К ОБУЧЕНИЮ В ВУЗАХ

В статье обосновывается необходимость изучения процесса адаптации студентов-первокурсников к обучению в ВУЗе и разработки программы их психологического сопровождения. Представлен теоретический анализ проблемы адаптации студентов к обучению в ВУЗе. Рассмотрены основные виды адаптации, формы та факторы ее успешности. В работе были использованы такие эмпирические методы, как наблюдение, беседа, метод опроса, метод анализа продуктов деятельности, метод тестов – СПО К. Роджерса и Р. Даймонда, опросник К. Роджерса, опросник О. К. Маклакова. В исследовании приняли участие 160 студентов-первокурсников Университета Ушинского. Установлено, что среди студентов-первокурсников преобладает средний и низкий уровни адаптивности, что свидетельствует о значительно более длительном процессе адаптации. Адаптационные способности у студентов-первокурсников имеют средний и низкий уровни, характерными особенностями которых является недостаточно прочная нервно-психическая устойчивость и недостаточно развитые коммуникативные способности. На низком уровне находятся показатели моральной нормативности. Разработана программа психологического сопровождения процесса адаптации первокурсников, которая состоит из таких блоков: психодиагностический (системная диагностика адаптированности студентов на различных этапах обучения), консультативный (психолого-педагогическая поддержка студентов младших курсов), коррекционно-развивающий (проведение тренингов с первокурсниками, которые имеют трудности адаптации) и профилактический. Разработан тренинг

по повышению уровня успешности адаптации студентов-первокурсников к обучению в ВУЗЕ, который направлен на развитие способности к самоопределению, саморазвитию; развитие уверенности в себе, позитивного самоотношения, чувства собственной значимости; рефлексивно-перцептивных умений; способности эффективно взаимодействовать с окружающими. Он состоит из 10 занятий, каждое из которых предусматривает по 3 творческих задания и деловые игры. Продолжительность занятий – 90-120 минут. Тренинговые занятия рассчитаны на группы количеством 15-20 студентов. По результатам проведенной работы с первокурсниками мы можем наблюдать положительную динамику показателей психологической адаптированности, а именно уменьшилось количество студентов с низким уровнем адаптации, увеличилось количество студентов со средним и высоким уровнями адаптации.

Ключевые слова: адаптация и адаптивность, юношеский возраст, психологическое сопровождение, учебная среда.

Nataliia Khmel,

*PhD (Candidate of Psychological Sciences), associate professor,
Dean of the Socio-Humanitarian Faculty,*

Alla Shakhverdova,
degree-seeking student,

Department of Theory and Methods of Practical Psychology,

Olena Hrek,

*PhD (Candidate of Psychological Sciences), associate professor,
Department of Developmental Psychology and Social Communications,
South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky,
4, Fontanska Doroha Str., Odesa, Ukraine*

PSYCHOLOGICAL SUPPORT OF STUDENTS' ADAPTING TO STUDYING AT A UNIVERSITY

The article deals with the peculiarities of the adaptation process of first-year students to the educational process as well as the programme of psychological support for their adaptation. The following empirical methods and techniques were used in the study: observation, conversation, questioning, test of K. Rogers and R. Dymond, the questionnaire by K. Rogers, the questionnaire by O. Maklakov. The experiment involved 160 first-year students of Ushynsky University. It has been found that the predominant adaptation level among the respondents is low and medium, which speaks for longer period of adaptation. The adaptive capability of first-year students has been developed at the low and medium levels, which is manifested in unstable psyche and insufficiently developed communication skills. The indicators of moral normativity are at the low level. A special programme of psychological support of first-year students' adaptation process has been set up. It consists of three units: psychodiagnostic (system diagnostics of students' adaptedness at different stages of their studying), consultive (psycho-pedagogical support of junior students), correctional and developmental (conducting trainings with first-year students who have adaptation problems) and prophylactic. Besides, a training aimed at increasing the success rate of first-year students' adaptation to the educational process, has been developed. It is focused on the development of the ability for self-determination, self-confidence, positive self-attitude, self-worth, the ability to interact with others. It consists of 10 lessons designed for 15-20 students (lasting for 90-120 minutes), each of which provides 3 creative tasks and professional simulations. According to the research results, the positive dynamics in the development of psychological adaptedness has been observed. The number of students with the low level of adaptedness has decreased and the number of students with the high level of adaptedness has increased.

Keywords: adaptation, adaptedness, youth, psychological support, educational environment.

Подано до редакції 01.09.2016